

T A R I M B A K A N L I Ğ I
Ç I F T Ç I B R O Ş Ü R L E R İ S E R İ S İ

ÇAY BİTKİSİNDE YENİ BUDAMA USULÜ

Yazan :

Mevlüt KİNEZ

Z. Y. Mh.

Çay Araştırma Enstitüsü

Müdür Muavini

Güven Matbaası - ANKARA

1 9 6 2

ÇAY BİTKİSİNDE YENİ BUDAMA USULÜ

Çanak (Goble) şekli = Çok gövdeli - orta açık

Memleketimizde 1939 yılında başlanılmış bulunan çay ziraatı, o zamanlar edinilen teknik bilgilerle donanmış olarak, bir taraftan ekim sahalarının genişletilmesine, diğer taraftan da en önemli meselelerden biri olan budama mevzuunun gerektirdiği deneme ve incelemelerir yürütülmesine çalışılarak bugünkü seviyeye ulaşmıştır.

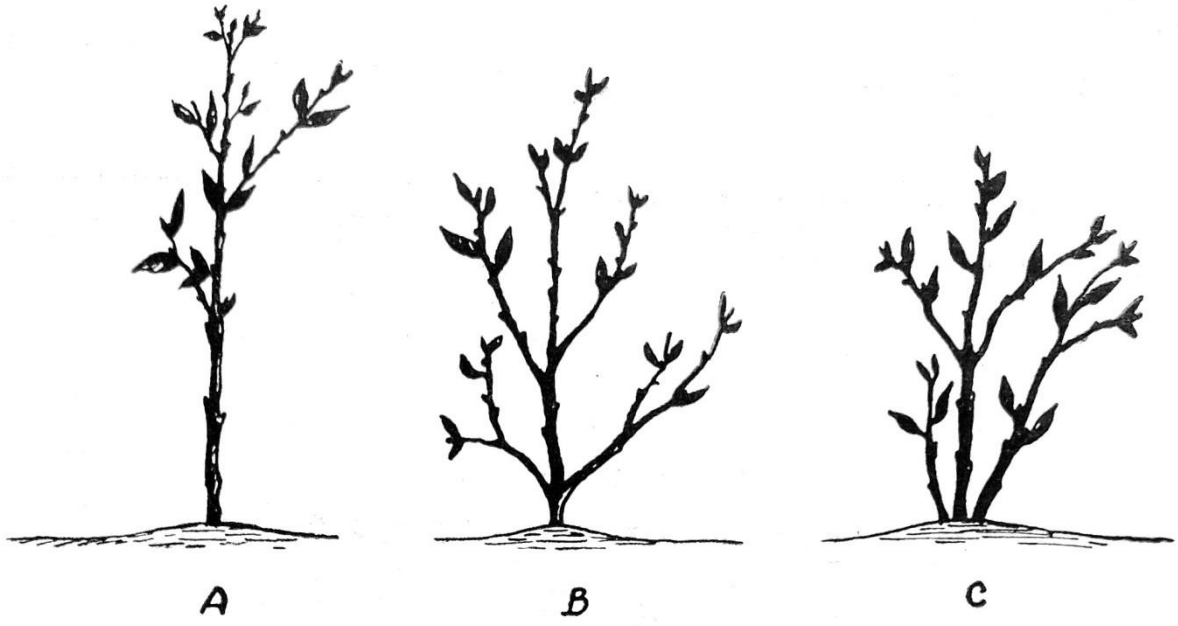
Çay bitkisinde ürün, henüz odunlaşmamış genç sürgünlerden ibarettir. Bu sürgünlerin devamlılığının sağlanması ise iyi ve usulüne uygun bir budamayla mümkündür.

Çay'ın özelliklerinden biri de, kök boğazından, kuvvetli obur dallar meydana getirmesidir. Tecrübeler göstermiştir ki, meyva ağaçlarında arzu edilmeyen bu obur dallar çay ürününün artmasına yardım etmektedir.

Memleketimiz şartlarında, üç yaşını dolduruncaya kadar çay fidanında, hiç bir budama yapmamak en doğru harekettir. Çünkü uzun ömürlü olan bu bitki, üçüncü yaşını dolduruncaya kadar ancak beslenmesinin ana kaynağı bulunan kök sistemini normal bir şekilde meydana getirebilmektedir.

Asıl gaye, bir ocaktan fazla sayıda sürgün almak olduğundan, genç yaştan başlayarak fidanın bu yönde şekillendirilmesini sağlamak gerekir.

Üç yaşını bitiren fidanların, en iyisi o yılın ilkbaharında (hava şartlarının durumuna göre, Mart ve Nisan'da) ilk budamalarının yapılması gerekir. Bu durumdaki fidanların, çoğu tek gövde halinde olup, küçük birer çalıyı andırırlar. Boğazdan çıkan obur dala nadiren rastlanır. (Şekil : 1) Bu fidanlar çay budama bıçağı ile 20 Cm. yükseklikten kesilmelidir. Dallanmış fidanlardaki dal uçlarının da aynı seviye-

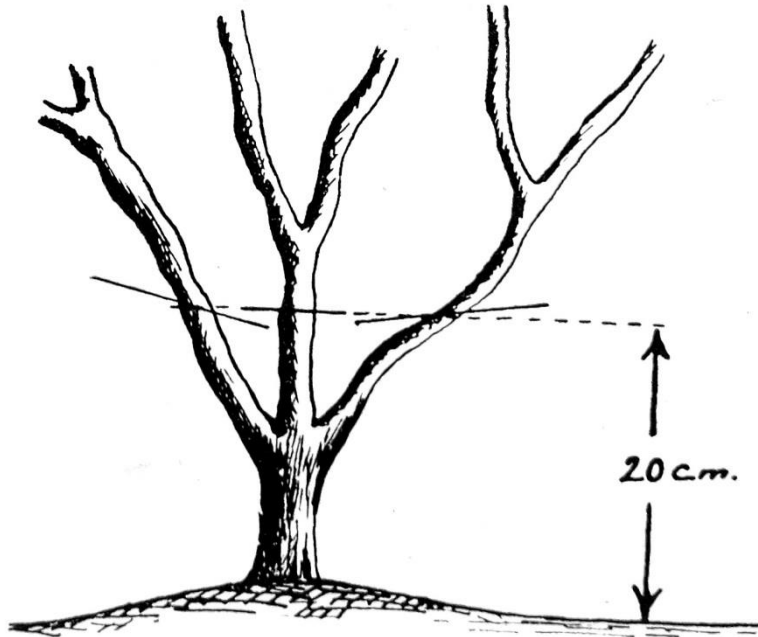

(Şekil : 1)

Üç yaşını doldurmuş genç fidanlar.

A) Tek gövde halinde, B) Dallanmış halde, C) Obur dal teşekkül etmiş halde.

den budanmasına dikkat etmek gerekir. (Şekil : 2) Kuvvetli obur dal yapmış olan fidanlar da aynı şekilde budanır. Dalların kesim yerlerinin (tırnak) mümkün olduğu kadar az yatık olmasına, asıl gövde tırnağının ise düz bırakılmasına dikkat edilmelidir. Dallardaki kesim yüzü merkeze doğru olmasıdır. Bundan sonra yapılacak en doğru iş, yaraların macunla sıvanmasıdır.

(Şekil : 2)

Üç yaşını doldurmuş genç bir fidanın (dallanmış) budanması.

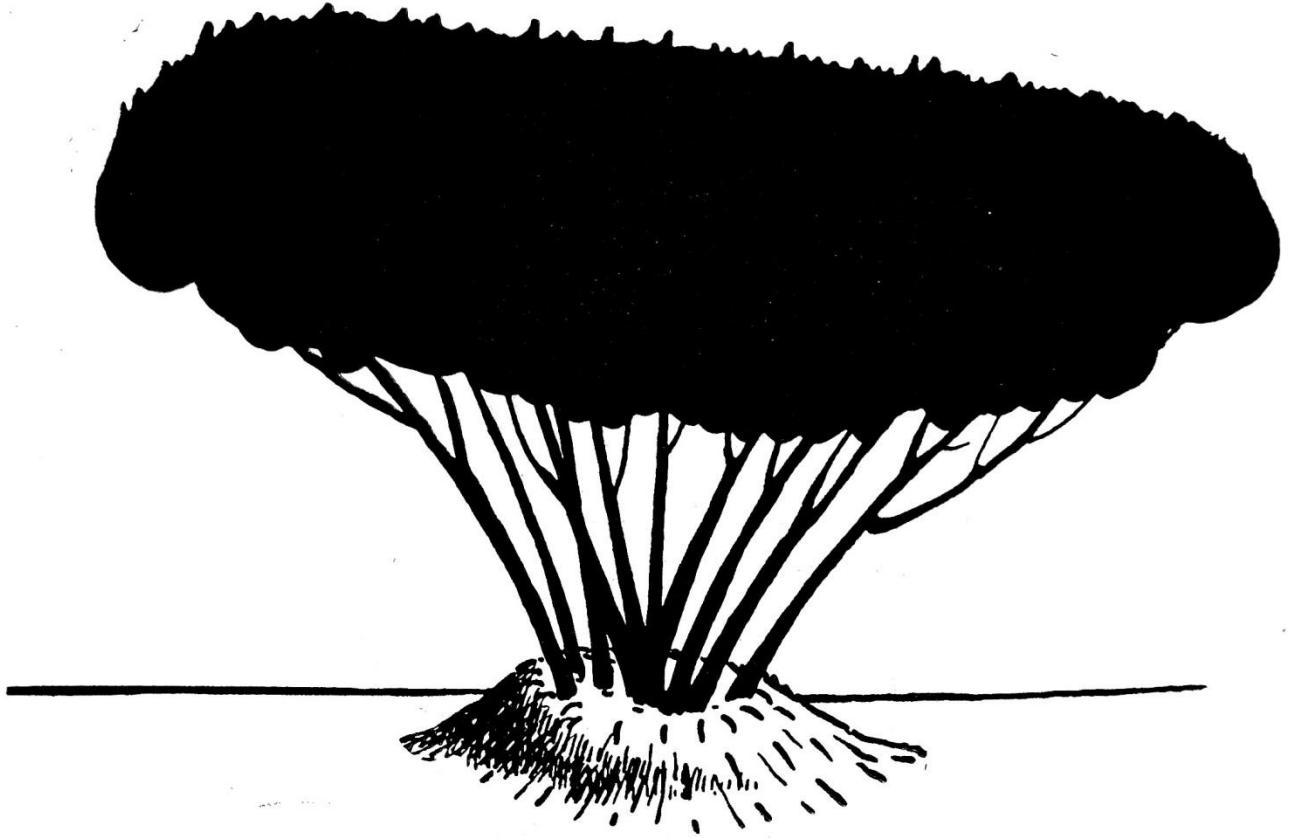
Bu durumda gelişme devresine giren fidanlar, Haziran içerisinde veya Temmuz başında ilk hasat durumuna gelmiş olacaklardır. (Şekil : 3) Yanlara doğru gidecek olan sürgünlere dokunmayıp, bu ilk toplamlarla taç'ın genişlemesine yardım etmelidir. Budamanın ilk senesinde verim gayet az olacaktır. İkinci sene ürün artışı ortalama beş mislidir. Bundan sonraki artışlar tedrici olup, 7 - 8 inci yaşta, iyi bir bakımla, verim normal halini alır. Bu halde, her senenin ürün miktarını kontrol etmek gerekir. Hava şartlarının normal gitmesine ve bakımın da tam olarak yapılmasına rağmen, ürün miktarında bir azalma görülecek olursa, ikinci budama zamanı gelmiş demektir.

(Şekil : 3)

Budamadan sonra hasat durumuna gelmiş genç bir fidan (Eğik hatlarla gösterilen kısımlar sürgünlerin koparılma noktalarıdır).

Bu zamana kadar, her sene ve bilhassa ilk 5 - 6 ıncı seneye kadar hafif toprak işlenmesi (çapa) ihmâl edilmemelidir. Ve bu çapalar esnasında ana gövdenin dibi hafifçe doldurulmalıdır. Yani, boğaz doldurma yapılmalıdır. Çünkü, böyle yapıldığı nisbette kuvvetli obur dal teşekkülü sağlanmış ve fidanlar çok gövdeli bir hale gelmiş olur. (Şekil : 4).

(Şekil : 4)

Çok gövdeli hale gelmiş olan bir çay ocağı.

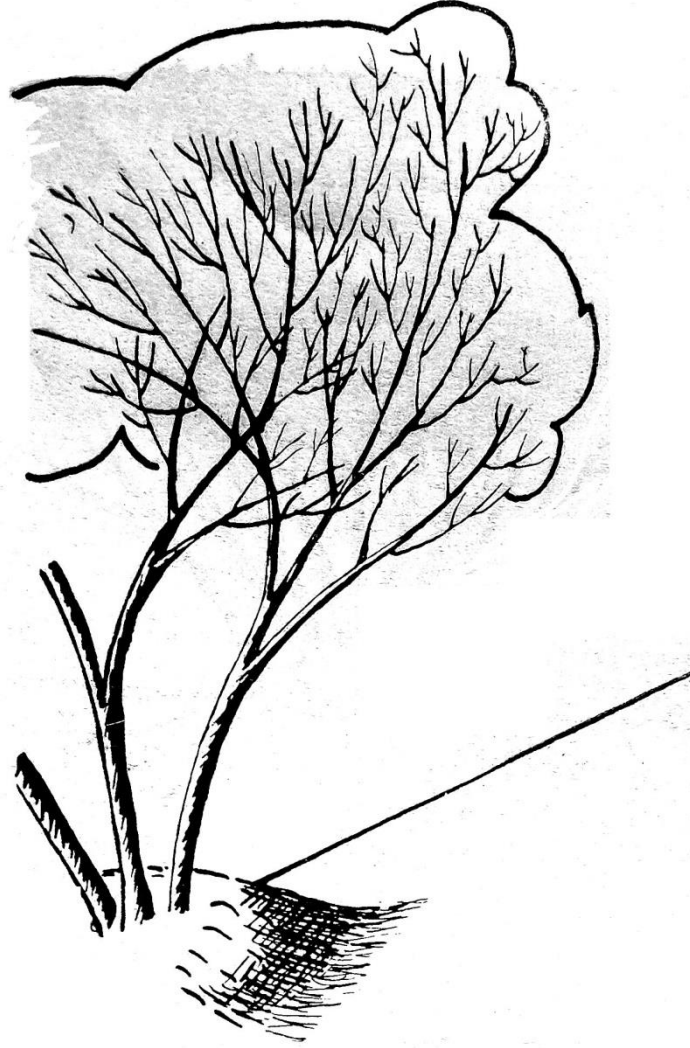
İkinci budaması yapılacak olan ocakların ayırılması kolaydır. Bunlar, hasadın dördüncü senesinden sonra gayet fazla çalışma gösterirler. Süpürge telleri gibi ince birer demet şeklini aldıkları görülür. (Şekil : 5) İkinci budamadan sonraki budamalarda, çay ocağı asıl şeklini almış bulunacağından, bu budamaların lââyık olduğu şekilde ve dikkatle yapılması gerekmektedir. Burada sıra ile şu şekilde hareket edilir :

1 — Ocağın tam ortasında bulunan ve çeşitli kalınlıkta olan dallar toprak yüzünden kesilir.

2 — Etrafta kalan ve merkez noktasını çevreleyen dallar içinde zayıf, cılız ve düzensiz bir şekilde büyümüş olanlar yine toprak seviyesinden kesilir .

3 — Merkez noktasını çevreleyen dallardan geri kalan ve mümkün olduğu nisbette aynı kalınlık ve şekli gösterenler 25 Cm. yükseklikten budanır. (Şekil : 6)

Burada da, bırakılacak olan dalların aynı seviyeden kesilmesine ; kesim yüzlerinin hafifçe merkez noktasına bakmasına ve tırnak yüzü-

(Şekil : 5)

Budama zamanı gelmiş bir ocaktan tali gövdelerin çallaşmış hali.

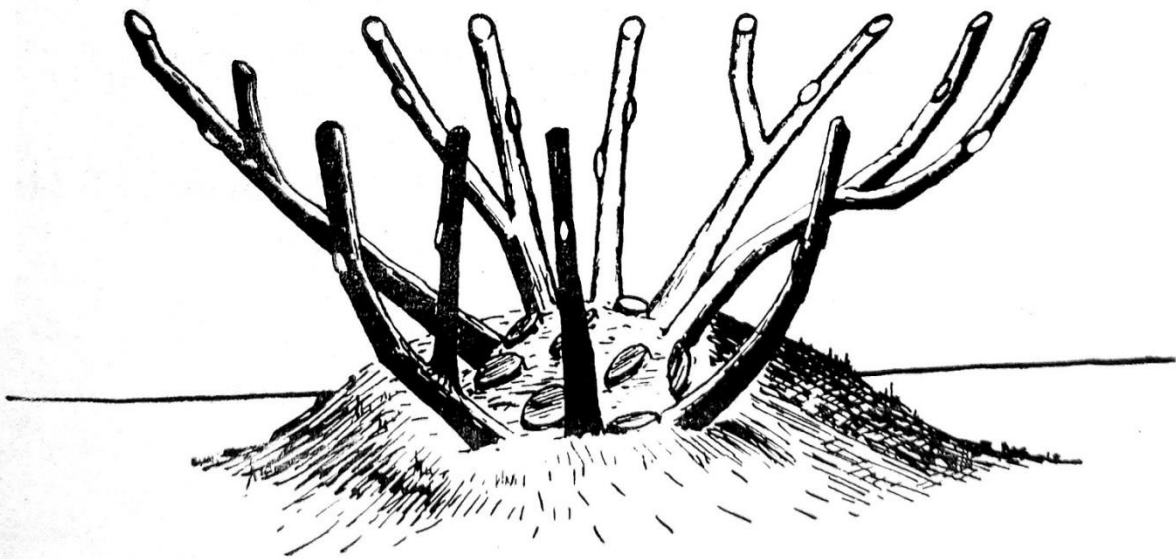
nün perdahlanmasına ; bundan sonra da, mümkünse macunlanmasına azami dikkati göstermelidir. İşte bu şekilde yapılan budama sonucunda **ÇANAK** dediğimiz şekil meydana gelmiş olur.

İkinci budamadan sonraki gelişme devresi de, Haziran ayı içerisinde veya Temmuz ayı başında yine ürün hasadına devam edilir. Bu zamanda da yana doğru gidecek olan sürgünlere dokunmayıp, böylece ortadan çıkan sürgünlerle aynı seviyeye gelmeleri sağlanmalıdır. Toplama seviyesi üzerine çıkmamış sürgünleri kat'iyen koparmamalıdır. Hatalı toplama ile meydana gelen ve **bayrak** ismi verilen dal parçalarını hasat sırasında kesip atmalıdır, bu suretle de çırpma yapmaksızın toplama yüzeyinin intizamını muhafaza etmeğe çalışmalıdır. Çırpma, bir nevi yüksek budama olup, ilk sürgünün geç kalmasına sebep olmaktadır.

İkinci budamayı takip eden ikinci sene, ürün artışı o şekilde kendini gösterir ki budama senesinde meydana gelen azalmayı doldurduktan başka, % 15 - 20 oranında da bir fazlalık sağlanmış olur.

İkinci budamadan sonra ürün miktarı her sene kontrol altına alınarak azalma zamanının tesbitine çalışılır. Normal bir bakımla birlikte hava şartları da uygun gittiği halde, ürün miktarında bir azalma görüldüğü zaman üçüncü budamayı da yapmak gerekir. Burada da, ikinci budamada gösterilen hususların aynen uygulanması lâzımdır. Yalnız, budama yüksekliğinin 30 Cm. olması daha uygundur. Demek oluyor ki, her budama devresinde yükseklik, bir önceki budama yüksekliğine nazaran 5 Cm. arttırılmaktadır.

Böylece ocaklar 20 - 25 sene sonra ortalama 3 - 4 defa budanmış olacağından, en son budamada bırakılan tâli gövdelerin budama yükseklikleri 35 - 40 Cm. yi bulacaktır. Budamaya bir devre daha devam edilirse meydana gelecek olan toplama yüzeyi gereğinden fazla yüksek ve geniş bir hal almış olur. Bu durumda insan eli ile hasad işi gayet zor olacaktır. İşte, çayın bu devresinde; yâni üç veya dört budama geçirdikten sonraki ürün azalması halinde, ilk budama yüksekliği olan 20 Cm. den tekrar budanması gerekir ki, buna **DERİN** budama veya **GENÇLEŞTİRME** budaması adı verilmektedir.

(Şekil : 6)

İkinci budaması yapılmış ve çanak şeklini almış olan bir ocağın şematik görünüşü.

Bu budamadan sonra yine normal toplama yüksekliği olan 50 - 60 Cm. nin üstüne çıkan sürgünlerin toplanması suretiyle hasat yapılmalıdır. Üründen düşme görüldüğü zamanlarda diğer budamalara geçilmeli ve ikinci bir gençleştirme budaması hedef olarak seçilmelidir.

İlk budamadan sonraki budamalarda ve hele gençleştirme budaması devrelerinde, tâli gövdeler bir hayli kalınlaşmış olacağından, kesim işinin budama bıçakları ile görülmeginin güçleşeceği pek tabiidir. Bu durumda sivri uçlu testere kullanmak ve ondan sonra tırnak yüzünün keskin bıçak veya serpetle perdahlanması gerekir.

Bu usul tatbik edilmeyip, gelişi güzel yükseklik ve şekillerde yapılmış olan budamalarla karışık bir duruma gelmiş bulunan çay ocaklarının, biraz zaman kaybına sebep olmakla beraber, islâhı mümkündür.

Bu gibi ocaklar, yaşı ne olursa olsun, önce ilk budama esaslarına göre hareket edilerek budanmalıdır. Şayet, kök boğazından çıkmış tâli gövdeler (obur dallar) var ise, en iyi olanlarından bir kaç tanesi bırakılır. Ana gövde toprak seviyesinden kesilerek ocağın ortası açık bir duruma getirilir. Ocak tek gövde halinde bulunuyorsa, 20 Cm. den budanır ve hafifçe boğaz doldurması yapılır. İkinci veya üçüncü sene obur dalların meydana gelmesiyle çok gövdeli şekil ortaya çıkar. Ürün azalması tesbit edildiği zaman ikinci bir budama yapılarak esas çanak şekli belirtilir.

Bol ürünün ; iyi bir budama ile çok yakın ilgisi bulunduğunu hiç unutmamalıdır.
